

gină străină se întâlnește foarte des în materialul ALR.-ului. Inovatoare nu este numai generația tânără, ci și cea mai în vârstă. Subiectele peste 50 de ani primesc cu aceeași ușurință cuvintele nouă, ca și cele care au făcut școala sau armata subț regimul românesc. Nu se mai poate afirma că conservatismul este în raport cu generația și nici că totdeauna satele dela munte sunt mai refractare influențelor nouă, decât cele dela șes¹⁾.

Din aceeași categorie cu *județ*, *prefect*, *primar*, mai fac parte și alte cuvinte, din care pomenesc numai următoarele: *soldat*, înlocuște în Ardeal, pe *cătană*, iar în Basarabia pe *moscal*; *tun*, în Ardeal pe *ad'eu*, în Bucovina pe *canoane*, în Basarabia pe *arudie*; *prizonier*, în Basarabia pe *căzut în plin* s. *plenic*; *chibrit*, în Ardeal pe *moșâni*, *d'ufe*, *șfebele*, *răpelturi*, *ținhelțuri*, *șelitre*, *bățuri*, etc., în Bucovina pe *țabric*, în Basarabia pe *sărnic*; *zahăr*, în Ardeal pe *țucor* și *mășere albă*, *coșt'e d'e mășere*, etc.

Când e vorba însă de cuvinte din îndeletnicirile mai intime ale țaranilor, deci de ceea ce este propriu unei vieți patriarhale, conservatismul este accentuat.

3. FĂRÂMĂ, FRĂMÂNTĂ, SOAGE ȘI ALTE SINONIME

a) Fărâma — frământă

Prezint în cele următoare răspunsurile primite la întrebarea 1989: «cum ziceți când faceți fărâme cu mâna, la pui, dintr'o bucată de pâine?», făcându-se gestul potrivit. Ea s'a adăugat chestionarului normal (împreună cu alte două sute) numai din al 26-lea sat al anchetei înainte, din această pricină lipsesc răspunsuri din câteva sate din nordul Ardealului și din regiunea Sibiului. Cu toate acestea materialul ce-l public este adunat din 139 de localități.

Grupat, în ordine alfabetică, el este următorul:

căleă (< lat. *calcare*), numai odată, din Bihor (308), subț forma: *îl calcă*.

¹⁾ Comuna Câmpu-lui-Neag, complet izolată (față de Livezeni, de lângă Petroșeni, amândouă din jud. Hunedoara) e mult mai inovatoare decât una dela șes.

desgheocă (derivat din *gheocă* «coajă»), numai din Basarabia (672), alături de *frămînt*, sub forma: *dijđioc mărunţal la puî*.

dumică (< lat.* *demico* < mica, ap. TDRG. ș. v.), cu complemente sau întregiri: «măz» (359), «miezul pitei» (148), «cu mâna» (77, 96, 436).

Variante formale: *dămic*^u (305); *duńic* (148, 436); *dġumic*^u (77); *dġimic* (107); *d'imńic*^u (359), *d'emńicu* (96); *ăl d'ăm-ńic*^u (103).

Răspândirea: Fără a forma o arie, în Banat (77), Munții Apuseni (96), lângă Deva (107), pe Mureș (148), Bihor (305), lângă Dej (359) și în jud. Soroca (436).

face (< lat. *facio*) cu următoarele întregiri: *fac fărmatúr*^r (370, 464, 480, 835); cu varianta *~ frămătur*^r (395); *~ mărunţal* (680); *~ dărăbuță* (278); *fac mbucătur*^r (355).

Alături de alte sinonime, de: *sfărm* (370); *fărîm* (464, 480); *frămînt* (835).

Răspândirea. Nu formează o arie. Se întâlnește în Ardeal, lângă Lupeni (835), lângă Baia-Mare (278, 355), în Bucovina (370, 395) și în Basarabia (464, 480, 680).

fărâmă (derivat vechiu din *fărâmă*, ap. DA. s. v.), cu întregiri: *fărîm pînea* (440); *~ pîne* (461); *~ ńăđu* (470); *~ mărunţal* (637); *~ la puî* (502, 660).

Variante formale: *fărîm* (440, 464, 470, 476, 480, 502, 652, 660, 665); *îl fărîm* (631, 637, 645, 647, 667), *ăl fărîm* (658), *ăl¹ fărîm* (428) [miezul]; *uo fărîm* (451) [pânea]; *îl fărîm* (358), *îl farîm* (434); *al farîm* (454); *fărîm* (772); *fărîm* (458); *îl fărîm* (214); *fărîń* [tu] (461).

Alături de alte sinonime: *frămînt* (440); *fac fărmatúr*^r (385, 464, 480, 647).

Răspândirea: în Bucovina (214, 385), în Basarabia (428, 434, 440, 451, 454, 458, 461, 464, 470, 476, 480, 502, 631, 637, 645, 647, 652, 658, 660, 665, 667) și, odată, în Ardeal, lângă Bran (772).

frecă (< lat. *fricare*), cu complementul: *cu mîna* (401, 578) sau *î mîń* (35).

¹) Sunetul a este intermediar între *a* și *ă* S'a transcris suprapunându-se aceste două semne.

Variante formale: *frec* (400, 401, 578, 632), *friēc* (35).

Alături de alte sinonime: *frămînt* (401, 578), *fărîm* (632), *mor-mînt* și *k'isăq* (400).

Răspândirea: Banat (35), Secuime (578) și Basarabia (400, 401, 632).

frământă (< lat. *fragmentare < fragmentum¹⁾, Pușcariu ZRPh. XXXIII, 233, etimologie admisă și de CDDE. nr. 632), cu complementele sau completările: *mézu* (1), *năq̃u la pũi* (467), *mînîntăl* (388), *cu mîna* (401), *m mîna* (403, 492, 691, 669), *în pālmi* (445).

Variante: *m frămînt* (93).

Alături de alte sinonime: *fac fărmatūr** (835); *fac frămătūr** (397); *dijdióc mărunțal la pũi* (672); *frec* (cu mîna) (578); *fărîm pînea* (440); *sfăr̃m* (227).

Răspândirea: Banat (1, 9, 12), Hunedoara, numai lângă Vulcan (835), Munții Apuseni (93), Întorsura-Buzăului (lângă Brașov) (186), lângă Târgu-Mureș (227), în Secuime (578), în Bucovina (375, 381, 388, 391, 397, 398), și în Basarabia (403, 440, 445, 456, 467, 486, 492, 498, 691, 669).

Din textele adunate semnalăm alte atestări, în legătură cu «brânza». Subiectele povestind «istoria oilor», au menționat și cum se face brânza. Exemplele se referă la operația de sfărâmare a laptelui încheșat (după ce s'a scos o parte din zăr) pentru ca să poată fi eliminat și restul de zăr.

Din Banat, com. Jdioara (79): «laptele se pune în căldare de aramă, să stoarce zărul și să frămîntă, să lasă să dospească puțanel s'apoi vine strâns în străcătoare».

Din Basarabia, din com. Gotești (436): «pi urmă ducem brânza acasă, și stă tri țile, pi urmă o frămîntăm ș'o punem la găleată brânza».

Această operație este comunicată, din alte sate, cu alte verbe, care au tot sensul de «a fărîmiți»:

¹⁾ Arom *firmintu* «nu se opune etimologiei *fragmento*», spune S. Pușcariu, în DR. I, 415. În aromână există formele: *firmintare*, *firmintare*, *făr̃mintare*, *frimutare*, *firmutare*, *făr̃mutare*, *firmutare* (G. Pascu, *Dict. ét. macédonroumaine*, I, nr. 642 (p. 88; cf. și Th. Capidan, *Aromâni, Dialectul aromân*, p. 220, 313, 335, 345, 363). Pentru istororomână v. A. Byhan, *Istororum. Gl.*, în *Jb.* VI, p. 214: *fermentq*.

Tot din Basarabia, din com. Borisofca (667): « după ce închiegăm [laptele] se face un boț din caș, și-l lăsăm de sî svîntă cașu, ș'apoi îl luăm *la frecăt cu mînule* și-l sărăm și-l punem m puțină ».

Din comuna Clocușna (403), jud. Hotin: « dacă s'o închiegat [laptele] l-am mestecat gini, ș'apui n-am spălat mînile curate, ș'am *strâns cașu*, ș'am pus altă strecătoare pi puțină, ș'an scurs dăru, și l-an *jîntuit cu mîna mînînțâl* ».

Colegul E. Petrovici, îmi semnaleză, din Piua-Petrii (jud. Ialomița) exemplul: [bolovani] de pămînt sânt « *frămîntăt' cu borîna* » (=grapa).

frînge (< lat. frango), comunicat odată din Munții Apuseni (94), sub forma: *frînje* (pită).

mânânțâlă (derivat verbal dela *mânânțel*), atestat odată în 351 (Berbești, Maramureș), sub forma: *mînînțâlîeđ la puĭ*.

mețcăil (< rut. *mjackati* « a frămînta »), odată, în Bucovina (392), sub forma: *il mînățcaĭesc m mînă*.

mleci (< sârb. *mleti* « a măcina »), numai din punctul 28 (Câlnic, jud. Caraș) sub forma *mlăș'eșc'e* și *făs'ě mliat* (la pui).

mormîntă, numai odată, din Basarabia (400), sub forma: *il mormînt*; *l am mormîntăt* (laolaltă), alături de sinonimele: *l am frecat*; *il kisăđ cu mîna* (pentru fărături).

pisă (< lat. pi(n)sare), odată, din Basarabia (400), sub forma: *il kisăđ cu mîna* (pentru fărături), alături de sinonimele: *il mormînt*; *l am frecat*.

rumpe (< lat. rŭmpo, -ĕre), comunicat odată, de lângă Satu-Mare (339), cu conjugarea: *rump^u*, *rumpț*, *rúmpe*, în singular.

sfărâmî (derivat nou din *sfărâmă*, DA, s. v. *fărâmi*), cu variantele formale: *il sfîrî^u* [miezul] (136); *uo sfîrî^u* (156); *sfărînesc* (180); *sfărînesc^u* (166, 178); *sfîrînesc* (158); *l sfîrînesc* (231); *sfîrînesc^u* (144, 160); *sfrămînesc* (164); *sfrîmînesc^u* (174).

Răspândirea: Numai în partea Sud-estică a Ardealului, care are, aproape consecvent, cuvinte caracteristice Munteniei ¹⁾, în punctele: 136, 144, 156, 158, 160, 164, 166, 174, 178, 180, 231.

sfărâmă, cu întregirile: *mîăzu* (249, 251, 298), *țânea* (360), *maĭ mînînțâl^u* (285), *pîta ĩ lăpt'ě* (56), *îm brîncă* (80).

¹⁾ Forma *fărâmî*, o cunoaște DA. (s. v.) « mai ales prin Muntenia și Ardeal ».

Variante formale: *sfärm* (51, 56, 63, 65, 227, 229, 243, 298, 333, 335, 370, 378, 573); *uo sfärm* [pânea] (215, 266, 360); *îl sfärm* (61, 80); *! sfärm* (571, 576); *sfärm^u 1)* (98, 100, 249, 251, 257, 285, 290, 295, 302, 337, 357); *sfărăm* (87); *sfărî'm* (831). Tot aici menționez și forma *sărmu^u 2)* (320), cu sincoparea lui *f*.

Alături de alte sinonime: *frămînt* (227), *fac fărmatûr^t* (370).

Răspândit, mai ales în Ardeal, dela Mureș spre Nord-Vest; lângă Arad (51, 56), Bihor (61, 63, 65, 80, 295, 302, 320), lângă Deva (87), Munții Apuseni (98, 100, 249), pe cursul Someșului-Mare și Mic și împrejurimi (215, 243, 251, 257, 266, 290, 335, 357, 360), pe cursul superior al Mureșului (227, 229, 571), Secuime (573, 576), Sălaj (285, 298, 333, 337), în Hunedoara (831) și, rar, în Bucovina (370, 378).

sfărmurî (derivat dela pl. *sfărmuri*), comunicat, numai de două ori, cu rostirile: *îl sfărmur^t* [miezul] (59) și *sfărmurîesc pîta* (315), între Arad și Oradia.

spargø (< lat. *spargo*, -ëre), numai în punctul 5 din Banat, sub forma *sparg*.

strumî (probabil o variantă formală a lui *sfrîmi* (sfărîmi), comunicat din 170 (Făgăraș), sub forma *îo strumîesc^u*. Alături, la 170, se află forma *sfrîmîesc^u*.

urjumî (din *urjumă* «sfărmitură»), numai din Secuime (200), sub forma *urjumîesc*.

zd:obî (< psl. *südrobiti*, TDRG., s. v.), cu variantele de rostire: *zdrod'esc* (190, 289), *zdrobğîesc* (247), *zdrod'esc* (138) și *zdrogiesc* (150).

Răspândirea: numai în Ardeal, fără să formeze o arie unitară, în punctele: 138, 150, 190, 247 și 289.

zmieură (presupune un lat. pop. **exmiculare*, S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 1943). Am întâlnit des acest verb și cu înțelesul de «a desfăcă», «a dejghecă».

Se comunică numai la pers. 1 sg. indicativ, fiindcă astfel era alcătuită întrebarea.

¹⁾ *u* final este mai mult sau mai puțin perceptibil.

²⁾ La prima vedere s'ar părea că este identic cu arom. *sărmu* «sfärm», derivat din *sărmd* «fărâmă» (< alb *Θερίμε*), despre care vezi Th. Capidan, *Aromânii, Dialectul aromân*, p. 357 și DR. II, p. 546.

Alături de alte sinonime: *zdrúmic* (116).

Răspândirea: Hunedoara (85, 109, 112, 116) și Banat (26, 75).

zdrumică (probabil din contaminarea lui *dumică* cu *zdrobi*, TDRG., s. v. *zdrumică*), cu următoarele rostiri: *zdrumic* (30); *zdrumicăi*, *cîta mǎlǎi* (18); *!* ~ [miezul] 24, 40; *i* ~ 30; ~ *pită* (45, 69, 79), *iașu izdrumic* [probabil «îl ~ »] (116); *zdrumîic* (118); *zdrumic^u* (90).

Alături de alte sinonime: *zmicur* (116).

Răspândirea: în Banat și în Hunedoara, în regiunile învecinate.

Materialul acesta ne permite să constatăm următoarele:

Se demonstrează și de data aceasta că este eronată părerea celor care susțin că un Atlas lingvistic nu poate să ne facă cunoscute sinonimele unui cuvânt.

Subiectul *unic* comunică, destul de des, două sau chiar trei verbe care se întrebunțează pentru ideea de « a fărâmiți pânea ».

Nu există un cuvânt singur pentru exprimarea acestei idei. Sfera semantică este, în acest caz, mai largă, de aceea ideea de « a frânge », « fărâmița » poate să fie exprimată printr'un număr atât de mare de verbe.

După origine, avem zece cuvinte din limba latină (: *călca*, *demica*, *face* ~, *freca*, *frământa*, *frânge*, *pisă*, *rumpe*, *sparge*, *zmicura*), limbă, în care de asemenea această idee se exprima prin mai multe verbe (: *frangere*, *infringere*, *confringere*, acestea despre pâne, cf. Georges, *Deutsch-Lateinisches Handwörterbuch*, Leipzig, 1882, s. v. *brechen*; mult mai numeroase când este vorba, în general, de « a rupe »: *diffringi*, *rumpi*, *scindi*, etc.); apoi nouă formații pe teren românesc (*dejghioca*, *fărăma*, *mânânțeli*, *mormânta*, *sfărămi*, *sfărma*, *sfărmuri*, *strumi*, *zdrumica*), numai trei de origine străină (*mețcăi*, *mleci*, *zdrobi*) și un derivat tot de origine străină (*urjumi*).

Dintre acestea, cu extindere geografică mai mare sunt numai două verbe: *sfărămă* (*sfărmă* s. *fărămă*) și *frământa*.

E interesant de remarcat că, pe când Ardealul dela Mureș spre Nord are forma *sfărma* (*sfărma*), Basarabia are pe *fărăma* (*fărâm*). Această arie este întreruptă de *frământa*, care urcă din Banat — unde este mai răspândit — prin Munții Apuseni și cursul superior

al Mureşului — unde este izolat — până în Bucovina şi Basarabia, în aceste din urmă provincii având o arie destul de întinsă. E greu să spunem dacă acest fapt este incidental sau poate fi vorba de o dislocare a lui *frământa*, în Ardeal, din partea sudică de către *sfârni*, iar din nord de către *sfârma*. Încercarea unei stratigrafieri a acestor verbe va fi posibilă numai după ce vom avea în faţă harta întregului teritoriu dacoromân. Ca o urmă despre o întindere mai mare a ariei lui *frământa* poate fi considerată atestarea acestui verb, cu acest înţeles, la Întorsura-Buzăului (punctul 186), în aria lui *sfârni*.

Tot atât de greu e să ştim de ce *zmicura* se întâlneşte numai în Hunedoara şi Banat, iar *frânge*, numai odată, în Munţii Apuseni. Viaţa acestor cuvinte nu se poate lămuri decât prin confruntarea mai multor hărţi (: sfărătură, a rupe un lemn, etc.).

Mai adăugăm că *frământa*, atestat pe o arie întinsă, alături de aceste 22 de verbe care reprezintă ideea de « a fărâmiţa » nu poate fi un fapt incidental. Dimpotrivă, credem că *frământa* reprezintă pe lat. *fragmentare* şi nu pe lat. *fermentare*¹⁾. Exemplele citate vin în sprijinul acestei etimologii date de S. Puşcariu (ZRPh. XXXIII, p. 233).

b) Frământa

La întrebarea 1846 a chestionarului normal figurează « a frământa pânea ». Chestiunea s'a pus totdeauna indirect, în felul următor: cum ziceţi când amestecaţi făina cu aluat (s. drojdie) şi apă, în covată (moldă, troacă, etc.)?

În toate cele 164 de sate am primit răspunsul *frământ*, cu completarea: *pita* sau *aluatul*. În Munţii Apuseni, în punctele 93 şi 94 am primit forma *mfrământ*^u; în p. 18 (Banat), pe lângă *frământ* şi răspunsul: *pisaţă să facă pită*; iar în p. 308 (Bihor): *sogăz*^u *aluatu* (pe masă), dar îl *frământăm* în albie.

¹⁾ Cum susţine G. Guglea, în studiul *Crâmpoie de limbă şi viaţă străveche românească*, din DR. III, p. 576 ş. u. Totuşi este interesant de remarcat, după cele ce-mi comunică Th. Capidan, că la Aromâni forma *fărmut* (cu toate variantele) este singura întrebuinţată pentru preparatul aluatului, pe când pentru frământarea caşului se aude numai *ndesü* (v. şi Th. Capidan, *Români Nomazi*, p. 114).

Alte observații în legătură cu răspunsurile primite:

Verbul «frământ», la ind. prez., pers. I, păstrează pe *-u* final, mai mult sau mai puțin perceptibil, pe aceeași arie pe care am fixat-o la județ. În Basarabia (p. 660) am notat *frământ^f*, care ar putea fi o urmă de *-u* final devenit *î* (v. articolul *Mână*). În Bucovina, ca și în graiul moldovenesc cu *ă > a*, am notat *framînt* (385, 395). În ce privește accentul, pe lângă forma accentuată pe *-mînt* mult mai generală, se constată, în Ardealul de Nord-Vest, și accentuarea pe silaba *fră-* pe o arie întinsă și aproape unitară. Ea se poate delimita astfel: plecând dela Sud, Crișul Alb dela frontieră până la izvor, apoi Munții Apuseni cu versantul din spre Valea Mureșului, însă numai până la Mogoș (de lângă Abrud), de aici o linie spre Cluj—Dej, în Valea Someșului-Mare până aproape de Năsăud, de aici pe Valea Sălăuții până în Maramureș și apoi întreg județul acesta (p.: 93, 94, 96, 98, 257, 266, 269, 273, 280, 285, 289, 290, 315, 335, 337, 339, 341, 343, 345, 347, 348, 350, 351, 352, 354, 355, 357, 359, 360, 361). În această arie, în jurul orașului Oradia se întâlnește aria cu accentuarea pe *-mînt*. Această schimbare de accent este asemănătoare cu cea din seria de verbe de felul lui *mărit—mărit, câștig—câștig*, etc.

În lat. ideea de «a frământa» se exprima prin verbele: *d e p s e r e*, *c o n d e p s e r e* și *s u b i g e r e* (Georges, *Deutsch-Lat. Wb.*, vol. II, Leipzig, 1882, s. v. *kneten*).

În limbile romanice avem următoarele verbe:

În franceză: *boulangier la pâte, pétrir* (< lat. *pisturare*, REW. nr. 6542), «*détremper de la farine avec un liquide, la remuer et en faire de la pâte*», *manier, malaxer*. Pentru franc. *pétrir* cf. și J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France*, harta nr. 1875. În provençală *pestrir* (REW., nr. 6542).

În italiană: *impastare* «intridire o coprir con pasta, o altra cosa che fosse tegnente» (franc. «*pétrir*», «*faire la pâte*»); *gramolare la pasta* «si dice del conciarla in una certa forma atta all'uopo» (franc. «*pétrir*»); *maneggiare* «toccare, trattare colle mani» (franc. «*manier*», «*toucher*», «*tâter*»); *mescolare* «confondare, mettere insieme cose diverse» (franc. «*mêler*», «*brouiller*»); *lavorare* «operare, far qualche cosa» (franc. «*travailler*», «*faire*», «*agir*») [ap. C. Ferrari și G. Caccia, *Gran Diz. ital.-*

franc.; cf. și O. Bulle și G. Rîgutini, *N. Diz. ital.-tedesco*, s. v. *kneten*].

În AIS. (K. Jaberg și J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweitz*, vol. II, partea I, harta 237) autorii spun următoarele în legătură cu ital. *impastare* «kneten», «pétrir»: «Die Herstellung des Brotteiges zerfällt in zwei Teilvorgänge: Durch tränken des Mehles mit Wasser und nach Zusatz des Sauerteiges, das Bearbeiten der Teigmasse mit den Händen und Armen. Es ist nicht sicher, dass das Stichwort «impastare» überall in der Bedeutung von *kneten* aufgefasst wurde. In Sardinien ist 'impastare' oft in der ersten Bedeutung (= Teig anrühren) belegt und von einem besondern Verb für «kneten» begleitet». În Sardinia¹⁾ găsim, pentru «impastare» pe *suîyere* singur (cu diverse variante formale) < lat. *subigere*, în punctele 943, 947, sau alături de «impastare», în punctele 949, 954, 955, 957 și 967. Interesant este răspunsul din 941 «*impâstai, suîyiri sa bâsta in sa mêza*», care parcă ne demonstrează un paralelism semantic identic cu rom. *frământa* în covată, troacă, moldă, etc., dar «*soage* pe masă». Interesante sunt notele din Legenda acestei hărți. La punctul 942 (din Sardinia): «Der Explor. erklärt 2 mit «lavorare la pasta colle mani» 3 mit «premere nella tavanîa». — Zu *suîyere*: est *suettu*». La 973, după ce se «frământă pasta». . . *pôj* si *suéždi* in sa mêza». Mai adăugăm notele dela punctul 160: «der Teig wird zuerst im Backtrog, dann auf dem Teigbrett. . . geknetet, zum Gähren in «lu kôfe» [= Korb?] gelegt und endlich auf dem Knetbrett zu Broten geformt», și dela 362: «. . . hierauf werden von abgeschnittenen Teigklumpen von Hand lange Zylinder geformt (domâr), von diesen kleinere Klumpen (*bravká*) abgetrennt und aus ihnen die Brotchen (*panêto*) hergestellt».

În portugheză: *sovar o pão* «amassar, revolvendo e calcando a farinha com agua, para ficar bem misturada, e amas-

¹⁾ Pentru sardă cf. J. Spanu, *Voc. sard.-ital. et ital.-sard*, s. v. *suighere* și Max L. Wagner, *Das landliche Leben Sardiniens, in Wörter und Sachen* (1921), p. 52—53, care, pentru log. *suigere* admite, împreună cu Salvioni, RIL XLII, 853 (Note Sarde, nr. 181), pe lat. *subycere* (p. 53, n. 2). Tot pentru sardă e a se compara *cinexri* «gramolare la pasta», *cumossa* «ammasare, intridere, riminare la farina» (Porru).

sada » (A. de Moreas Silva, *Dic. da lingua port.*, Lisboa, 1891, s. v. *sovar*).

În spaniolă: *amasar* « einruhren (Teig, Mortel) », « kneten (Teig) », « backen »; *heñir la masa* « den Teig kneten »; *sobar* « menezar y oprimir alguna cosa repetidamente, à fin de que se ablande ó suavice » (*Nov. Dic. de la lengua castel.*, Paris 1898).

Din cele precedente rezultă că lat. *depsere* « kneten » n'a lăsat urme în limbile romanice. El a fost, se pare, în limba latină, un împrumut din l. greacă, puțin întrebuițat de poporul roman (Walde, *Etymol. Wortb.*, 172, ap. S. Pușcariu, ZRPh. XXXIII, 1909, p. 233). În locul lui s'a întrebuițat *subigere*, care pe lângă sensul de « pétrir » avea și înțelesurile de: « conduire, faire avancer »; « porter en haut »; « dompter (un animal), dresser »; « labourer, travailler »; « battre, piler, mêler »; « amollir ou assouplir par le travail »; « frotter, étriller »; « aiguiser », etc. (v. L. Quicherat et A. Daveluy, *Dict. lat.-franç.*, ed. V-a, s. v. *subigo*).

Lat. *subigere*, cu înțelesul de « pétrir » s'a păstrat numai în portugheză și spaniolă. În sardă (cf. mai sus AIS.) nu corespunde totdeauna francezului *pétrir*, ci mai curând operației de « ridurre la pasta in forma di panu », ca și în limba română (v. cele următoare).

Pentru ideea « a frământa pânea », celelalte limbi romanice au termeni întrebuițați în mod figurat (v. mai sus; cf. și S. Pușcariu, ZRPh. XXXIII, p. 233).

În l. română *a frământa pânea* reprezintă o inovație semantică. La început lat. *fragmentare* (> rom. *frământă*) a însemnat « a fărâmiți, a zdrobi », înțeles păstrat pe o arie întinsă, în dacoromână, cum ne demonstrează materialul ALR.-ului.

În sprijinul acestei aserțiuni putem pomeni și răspunsurile primite la întrebarea 1350 a chestionarului normal: Cum ziceți când mestecați făina cu apă pentru ca să faceți mămăligă? La această întrebare s'a răspuns foarte des cu verbele: *a mesteca* (cu diferite variante formale), *a freca*, mai rar cu *a zoli*, și câteodată cu *a învărti*, *râșni*, *făcălu* și *întoarce*. Pe o arie care cuprinde o parte din Munții Apuseni, cu întindere spre Arad s'a răspuns cu verbul *a frământă*, deci păstrându-se ideea, fiind vorba de obiectul de lemn cu care se mestecă (făcălețul, coleșerul, etc.),

de a fărâmiți bulgării de făină, pentru ca măămăliga să nu aibă «boți». Citez, după fișe, răspunsurile exacte, împreună cu alte verbe, pe care le-au pomenit subiectele, trecând, în parantez, numărul localității: *o frământ, meștec* (51); *o frământ* (56); *uă frământă cu săcitorș* (59); *o frământ* (65); *o nșintui, o mfrământ^u* (93); *uo frământă* (94); *uo frământ^u* (96).

Ideea de « a fărâmiți » a trecut și în domeniul păstoritului, *la caș*, denumind « zdrobirea », « fragmentarea » cu « degetele a globulețelor de lapte închiegat » (S. Pușcariu, în DR. III, p. 776-777), pentru ca zerul să poată fi mai bine scurs (stors). După ce cașul este dospit și « uscat », pentru ca să fie păstrat în puțină sau berbință, el *se frământă*, adică se rupe în bucăți și apoi se amestecă cu sare. Această operație se face până ce cașul devine o pastă maleabilă, fără de bucăți de caș ¹⁾. *Frământatul* cașului se face mai ales de bărbați, când e vorba de o cantitate mai mare, fiindcă reclamă mai multă putere pentru a putea fi fărâmițit. La făcutul pâinii, *a frământa* înseamnă « a fărâmiți, a zdrobi, cu mâmile, golomoazele (clăbucii) de făină amestecată cu apă și a prepara prin îndesare și bătaie îndelungată, pasta uniformă a aluatului » (DA., s. v. *frământă*). În acest caz lat. *fragmentare* intră în domeniul semantic al lat. *subigere*, reușind dislocarea acestui din urmă din sfera sa semantică.

În frământarea pâinii sunt distincte următoarele trei operații:

1. Aluatul sau drojdia se pune la dospit de seara (sau cu câteva ceasuri înainte de frământatul pâinii) amestecându-se cu puțină făină de grâu (dacă pânea e de grâu) sau de porumb (pentru pânea din făină de porumb) și cu apă calduță. Pasta aceasta, amestecată bine, se pune la căldură potrivită ca să fermenteze.

2. După dospire, aluatul se pune într'o *covată* (*moldă, troacă, etc.*), împreună cu făina și cu cantitatea de apă caldă necesară. La pânea din făină de păpușoiu, se obișnuște « opărirea » ei cu apă clocotită. Femeia apoi amestecă aluatul cu făina, fărâmițind bulgăreii, cocoloașele de făină ce se fac, până se formează o pastă, care apoi se lucrează. Această operație se numește *frământ*

¹⁾ Așa se procedează în nordul Ardealului, pe valea Someșului-Mare. Operația îmi este cunoscută din Poiana-Ilvei, jud. Năsăud.

tatul pâinii. După aceasta, pasta se pune la căldură potrivită, ca să dospească.

3. Coca după ce e dospită, prinde de-a-supra o pojghiță, care crapă, semn că pâinea a dospit de ajuns. Focul în cuptor trebuie să fi ars, până ce vatra s'a înroșit. Atunci femeia presară pe masă făină de grâu sau de porumb (care e mai aspră), rupe din cocă sau aluat câte o bucățică, o pune *pe masă*, o învârte în făină ca să nu se prindă de mâni, și modelează bucata de aluat, dându-i o formă rotundă. Această operație se numește în unele părți *sogitul pâinii* (franc. *pâtonner*).

4. După aceasta pâinea se bagă în *cuptor* sau subt *țest*.

În regiunile unde se face pâinea din făină de porumb, acolo *sogitul* s. *sogatul* aluatului *nu se obișnuiește* (345), fiind vorba numai de frământat. La această pâine, aluatul nu este legat; pasta din făină de porumb fiind mai fărâmicioasă, se ia din covată (moldă, troacă, etc.), cantitatea necesară unei pâini, se pune pe masă și i se dă forma rotundă cu mâna udată în apă. *Sogitul* se obișnuiește în deosebi la pâinea din făină de grâu.

Sunt regiuni — mai ales când în loc de aluat se întrebunțează drojdie — care nu obișnuiesc să dospească deosebit aluatul. Drojdia se amestecă în făină, când aceasta se *frământă*. Mi s'a explicat de subiecte-femei că acest procedeu are un dezavantaj: dospirea se face într'un timp mai îndelungat.

c) Soage

Cunoscând de-acasă cuvântul *soage*, pentru operația menționată, în chestionarul normal, pe lângă întrebarea *a frământa pâinea* (1846), am trecut și chestiunea: cum ziceți, când luați aluatul dospit din covată, îl puneți pe masă și îi dați forma pâinii (chest 775 și 1847). AIS. n'a prevăzut această întrebare, de aceea în răspunsurile primite pentru «kneten», ital. *impastare*, autorii Atlasului italo-elvețian observă că, în sardă, reprezentantul lat. *subigere* are înțelesuri care nu corespund totdeauna sferei semantice a lui *impastare*.

Chestiunea a fost pusă de două ori de ALR., pentru a se vedea dacă subiectele răspund cu același cuvânt sau printr'un sinonim, precum și dacă pronunțarea este la fel. Prima întrebare se pune

în ziua primă a anchetei, pe când a doua (1847) în a doua sau a treia zi. Răspunsurile la aceste întrebări le-am primit imediat, dovadă că această operație este cunoscută și de bărbați, deși ea aparține unei îndeletniciri specific femeiești.

La întrebarea 775 — cartografiată în harta alăturată — ¹⁾, în cele 164 de localități anchetate până acum am primit următoarele răspunsuri, pe care le grupez, pentru comoditate, alfabetic:

aduce (< lat. *adducere*) sub formele: *l* [aluatul] *adúșe*, *l am adús* (116). Se află în mijlocul ariei lui *diurul*.

adună (< lat. *adunare*), cu următoarele completări: « pânea » (428, 440, 461, 480, 492, 631, 632, 672) sau « aluatul » (v. Variante formale).

Alături de sinonime: *o fațe kită* (691).

Variante formale: *adún pânea* (440, 492, 631, 632, 672), *adún kita* (403), [eu] *adún* (445, 470, 486, 502), *yo adún* (658), *o adún* (680), [ea] *adúni* (461), [ea] *adun^f* (502), *o adúnă* [pânea] (480, 691), *yo adúnă* (458), *il adúnă* [aluatul] (456, 672),

¹⁾ Pentru interpretarea hărții « soage » să se țină seamă de următoarele semne și abreviațiuni:

+ pus la sfârșitul unui cuvânt, înseamnă că în note sânt completări date de subiect în legătură cu răspunsul.

„ „ = când textul a fost reprodus cu rostirea exactă, transcrisă fonetic

() = informații date de subiect, dar reproduse de anchetor în limbă literară.

[] = o explicație dată de anchetor.

; = când s'au separat două cuvinte

= când în localitate nu există nici un termen pentru noțiunea chestionată.

? = când subiectul nu știe cum să răspundă. În acest caz se poate să existe un termen în localitate, însă nu pare a fi des întrebuințat.

[?] = când anchetorul se îndoiește de veracitatea răspunsului.

σ (grec) sau *Sug* = anchetorul a sugerat răspunsul subiectului.

(V) = termen vechiu, întrebuințat înainte vreme.

(A.) = termen întrebuințat astăzi

ε sau E = subiectul ezită, nu răspunde spontan.

Un cuvânt subliniat înseamnă că forma transcrisă fonetică a fost auzită întocmai de anchetor.

ăl adún (647), *ăl adună* (660, 665, 669), *ăl adună* (467), *ăl adună*^f (434), *al adún* (451, 464, 498) *al adună*^f (492), *al adún* (652), *l adună* (637), *l adună*^f (436), *l adună* (476), *l o adunát* (454), *am adunát* (428, 454).

Am menționat toate răspunsurile, fiind interesante pentru formele pron. *îl* și pentru soarta lui *-ă* final (cf. articolul *Mână*).

Răspândirea: Numai în Basarabia (403, 428, 434, 436, 440, 445, 451, 454, 456, 458, 461, 464, 467, 470, 476, 480, 486, 492, 498, 502, 631, 632, 637, 647, 652, 658, 660, 665, 669, 672, 680, 691), cu excepția jud. Hotin (unde se întrebuițează: *boțasc*, *frământ* sau *faci t'iti*) și a părții sudice, unde întâlnim pe *sușesc* (*sușesc*), *șușesc* și *face kită*. În p. 667, *sușesc* este venit din Nord, odată cu locuitorii satului. În sat mai există tradiția următoare: «părinții noștri au venit dela Hotin, cam din *Văscăuț*, din vremea de demult». Aria lui *sogesc*, din Ardeal, se întinde până în Nordul Bucovinei.

asogă (asogi). Este tot *soage* (*soga*, *sogⁱ*) însă, în Ardealul de Vest, a primit prep. *a* dela infinitiv, cu care a format corp. Și astăzi, în aceste regiuni sunt curente formele lungi ale infinitivului, înaintea cărora se pune prep. *a*, care se exprimă în alte regiuni prin subjonctiv. Iată câteva exemple, notate din conversație: *să-mână a fireș* = a fi (305); *am sucuit a zicireș* = am obișnuit a zice (308); *dja Țo măritareș* = pentru a o mărita (343); *apucă a roșirja* = începe a roși ouă (315); *mă urăsc a șid'erș* (315); *n am sucuit a berș* = n'am obișnuit a bea (295); *cît mă aș stări* = cât mai ai a sta (295).

Variante formale și completări: *Țo asog* (333); *Țo asog aluȚatu* (298); *Țo asog pita* (59, 302), *~ ~ pt'ita* (347); «îi dau formă» 337); *o asogș d'ê pus im cupt'or* («o pune pe masă, o tocmește cu făină, apoi o pune într'o t'epșă» = tipsie, 347); — *Țo Țo asog* (247, 335, 351, 355); *ȚăȚ asog* («pe cea de grâu» 350); *~* («o adună cu mînurile» 270); *~ pt'ita* (255, 339); *~ ~ pă măsă* (359); *Țo asog^u* (273, 278, 280, 283, 320, 357); *l asog^u* (251); *l asog* (266); *asog¹ aluȚatu* (51); *ȚăȚ asog^u pt'ita* (343); *Țo asogă pe măsă* (341); *asogă pînja* («o frământă mai mult», 348); *Țo*

¹⁾ g final l-am auzit intermediar, între c și g.

am asuogát (257); — *o asožit pînea, ȕo am s o asožăsc, am asožit o* (381).

Răspândirea: în partea vestică a Aradului (51), de aici, pe lângă frontieră, spre Nord (59), lângă Oradia (320, 302, 298, 333, 335), lângă Satu-Mare (339), Țara Oașului (341, 343), Maramureș (347, 348, 350, 351), lângă Baia-Mare (355, 357, 359), Sălaj (278, 280, 283, 337), lângă Cluj (251), Mociu (247), lângă Dej (255, 257, 266, 270, 273) și, odată, în Bucovina, la Șcheia (381), de lângă Suceava, ai cărei locuitori trebuie să fie veniți din Ardeal, fiindcă au și rostirea *lapcê*, în loc de *lapte*, caracteristică numai regiunii din partea sudică a Năsăudului.

bofi (derivat din *bof*, DA.), odată, sub forma: *ăl bofăsc* (aluatul) din p. 400.

diurui (< ung. *gyurni* «kneten»), numai în Hunedoara, sub formele: *d'úruı* (118), *dğuruı* (107) și *dğıuruım pıta* (112). Semnul *dğ* reprezintă un sunet intermediar între *d'* și *ğ* (din *gıner*).

face (< lat. *facere*), sub formele: *uo făcut o* (28), *făci t'ıtı* (398), *ıl fas' pıtă* (12), *hai să făs'em pıta* (26), *o fac bobolóș* (1), *să făs'em ca o bobolăcă și s o púnem pră fund și s o bągăm ı țăst m vătră* (24).

Răspândirea: Mai ales în Banat (1, 12, 24, 26, 28) și odată în jud. Hotin (398).

frământă (< lat. *fragmentare*), cu completările: *kıta* (186) sau *ș o bagă n țăst*, fiindcă nu sunt cuptoare (18).

Variante formale: *uo frămınt* (9, 30), *uo frămıntă* (5, 40, 79), *ı frămıntă* (18), *ıl frămıntı* (401), *am frămıntat* (186).

Răspândirea: în Banat (5, 9, 18, 30, 40, 79), în Secuime (186) și în jud. Hotin (401).

gogoli, odată din 122, sub forma: *uo guogollesc pıta*.

ínsogă (din *sogă*, cu prefixul *ın-*), odată sub forma *ısuóg pıta* (259). Se află la limita ariilor *sog* și *asog*.

ınvăli (< psl. *valiti*), odată, sub forma: *am mvălit kıta* (180).

lucră (< lat. *lucrare*), în punctul 26, sub forma: *hai să lucrăm pıta*.

mormăi, numai din p. 835, sub forma: *ıău mormăi*.

povăluı (< rut. *povaliti* «niederwerfen», «hinstrecken»; cf. și rut. *povelıiti* «in grosse Theile theilen»), sub formele: *puovıă-luıesc* (354) și *puvıăluıăsc* (352).

preface, sub formele: *prefás'ě pítă* (69) și *ïău prefác^u* [aluatul] (90). Acest înțeles militează mai curând pentru originea lat. **perfacere* = lat. cl. *perficere*, între altele și cu înțelesul de « fabriquer (avec art) », « travailler », « confectionner »: *vasa ea perficiuntur*, Plin. « on donne a ces vases la dernière façon. . . »; *perficere lanas, coria*, Plin. « preparer des laines, des cuirs ». Cf. arom. *prifațiri*, pentru care G. Pascu (*Dict. ét. macédo-roumain* I, p. 84, nr. 591) admite aceeași etimologie. CDDE., nr. 534, necunoscând acest înțeles pentru dacorom., consideră pe *preface* « o formație românească cu pref. *pre-* » menționând modele slave. N'ar fi imposibil ca alături de lat. **perfacere* > rom. *preface*, păstrat în regiuni izolate, să se fi format *preface*, cu prefixul *pre-* după modele slave, însă cu înțelesul de: « refaire, transformer, réduire » (cf. S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 1371). E interesant apoi faptul că *preface*, în punctul 90, se află la limita estică a ariei *zolga* (s. *solgà*) și la cea vestică a ariilor *vîrcălu*, *diurui*; iar în p. 69 între aria *solga* și aria *suci*. Curând, probabil, *preface* va fi dislocat, acoperit de ariile limitrofe.

presuei, atestat odată, din 45, sub forma: *prăsus'im pita*. Fiind întrebuințat în Banat, îl putem considera ca format pe teren românesc (nu din sârbește) din *suci* (v. acest cuvânt) cu prefixul *pre-* > *pră-*.

săvăil odată, sub forma: *ïo l săvăișc^u pita* (170).

sivill sub forma *o sivilēște* (160). Subiectul este bărbat și nu prea cunoaște termenii îndeletnicirilor specific femeiești, de aceea a adăugat « pare că așa îi zice ».

soage (*sogà*, *sogi*). Din lat. *subigere* (S. Pușcariu, în ZRPh., XXXIII (1909), p. 232-233). Materialul nostru arată treceri analogice dela conj. III-a la conj. I (cf. S. Pușcariu, în DR. IV. p. 704, n. 1) și la a IV-a. — Variantele formale și explicațiile subiectelor pentru această lucrare: *o sog^u*, *sog pt'ita*¹⁾ (100); *ïo sog^u* (285); *ïo sog pita* (243); *ïo sog, am sopt*²⁾ (576); *uog* (229); *sug aluătu* (573); *uo sogă*, *sogată* « frământată, puțin,

¹⁾ *u* final apare rar când urmează un alt cuvânt, mai ales dacă subiectul nu face pauză.

²⁾ Participiul e analog după *coace*—*copt* și nu e urmașul direct al lui *subactum*.

încăodată, înainte de a o băga în cuptor» (289); *o suăgă, o sog pt'ita* (249); *uo sozîie, a suopt o¹⁾* (223); *uo suagă* «îi dă formă pe masă» (361); *o sogămu, îo sogu* (290); — *uo sogăz* (315); *îo l sogăzu* (308); *o sogăzu* (295); *îeu suogîez* «pun [aluatul] pe masă, îl învârt în făină, să nu se lege de mâni și de masă» (269); *ăl sokîezu²⁾* (93); *o sogază, îo o sogăzu* (305); — *îl soğesc* «pe masă» (578); *îl suğîasc, am sužit* («pânea», «zic femeile») (667); *îl suğește, l o sugit, sugîtor¹* «cu care suğește», sau *sucîtor¹*, cu pl. *sugîtoare* sau *sucîtoare* (370); *sozăasc, am sozît* (214, 375, 378, 388, 391); *sozîasc* (360, 392); *sozîesc* (215, 217, 218, 227); *îl suzîesc* (571); *suziesc, îl sozîește, l am sužit* (397); *uo sozîeșt'ë* (268).

Răspândirea: în Munții Apuseni, partea din spre Mureș (93, 100, 249), cursul superior al Someșului-Mare (215, 217, 218, 268, 269, 360, 223) și al Mureșului (227, 229, 243), în Secuime (571, 573, 576, 578), lângă Cluj (289, 290), în Bihor (295, 305, 308, 315), în Sălaj (285), în Borșa, j. Maramureș (361), în Bucovina (214, 375, 378, 388, 391, 392, 397), odată, în Basarabia de sud (667) [cf. *adună*].

sobolzi, Probabil tot *sovâlta*, influențat de *solzi*, cu a căruia arie se limitează. Comunicat odată, dela Daneș (156), lângă Sighișoara, sub forma *uo sobolz*.

solgă (zolga). Probabil lat. *solvere*, care avea sensul de «faire cesser l'agrégation»; «désunir, séparer, rompre»; «détacher, dénouer», etc., care ar fi devenit în rom. **solb*, iar sub influența lui *sog (soage)* > *solg*. Pentru limbile romanice cf. REW., nr. 8081, v. *solvere*. — Variante formale și complete: *îl solgu, l am solgat* (80), *îl solgă, aî solgat pita* (56), *îo zolg pita* (63), *o zolg, am zolgat* (65), *o zolgăm, îo zolgăz pita* (61).

Răspândirea: aproape în continuare, spre Nord-Vest dela aria lui *sovâlta*, lângă Arad (56), Ineu din Bihor (61, 63, 65), lângă Vașcău (80).

sologî, comunicat odată, din Bucovina (385), sub forma *solo- zăasc, am soložit*.

solvă, comunicat odată, din Lechința de Mureș (148), sub forma *să sălvă kita*. Probabil avem tot pe lat. *solvere* > **solb* > *solv*.

¹⁾ V. nota 2

²⁾ Sunetul *z* l-am auzit intermediar între *z* și *s*.

solzi. Probabil un lat. **sol(i)dire* pentru *solidare* (« dichtmacken »; « lötten », REW. 8068). Comunicat de lângă Aiud (138) sub forma: *îo o solzăsc t'ita*, iar de lângă Târgu-Mureș (150) *o solzăsc*.

sovâlsi, sub forma: *îău sovîlsec kită* (164).

sovâltă (< lat. *sub-vol(u)tare*, ap. CDDE, 794, care menționează și forme romanice asemănătoare). — **V a r i a n t e f o r m a l e și c o m p l e t ă r i :** *o sovîltă t'ita*, *o sovîlt* ~ (190), *îl 'sovoltu*, *sovuoltă* (178), *o suhualtă* (174).

R ă s p ă n d i r ă : numai în partea Sud-estică a Ardealului (174, 178, 190).

sovârzi. sub forma *îl sovârzește* [aluatul], din p. 166. La început, subiectul, fiind bărbat, a declarat că nu știe cum i se zice acestei operații, mai târziu și-a adus aminte.

sovoli. Probabil tot *sovâlta*, căci este comunicat dela limita nordică a ariei acestuia, sub forma *îo ȳo sovolu* (144).

suei. Cu acest înțeles, probabil o contaminare a lui *sog* < *sug* (v. *soage*) cu *suc*, pentru *sucesc*. Un răspuns din Bucovina (370) ne indică, în parte, drumul acestei contaminări: aluatul se *sușește* sau *l o sușit*; obiectul cu care *sușește* se cheamă *sucitor*ⁱ, pl. fem. *sușitoare* sau *sucitoare*. El este același ca și *făcălețul*: rotund, în formă de sul, lung de cca. 50—75 cm. și gros de cca. 5—7 cm. în diametru. — S'a comunicat cu următoarele completări și variante formale: *îl suc* (87, 85), ~ *pă masă* (75), *ȳo suc* (77), *suc pita* (35), *îl sucăsc*, *l am sucit* [numai pâinea din făină de grâu] (395), *îl șușește* (645) [prin asimilare: *s—ș > ș—ș*].

R ă s p ă n d i r e a : în Banat (35, 75, 77, 87, 85), odată în Bucovina (395) și odată în Basarabia (645).

sumoldă [din contaminarea lui *suvoaltă* (v. *sovâltă*), obișnuit în regiunile învecinate, cu *moldă* (« troaca s. covata în care se frământă »), cuvânt întrebuițat în loc de *troacă* s. *covată*], atestat numai din p. 129, sub forma: *ȳo suomuoldă*.

suvoldă rezultat din contaminarea lui *suvoalta* (v. *sovâlta*) cu *moldă* (cf. *sumoldă*), numai odată, din p. 131 (învecinat cu p. 129), sub forma: *ȳo suvuoldă*.

suvuleă [probabil tot *sovâlta*, influențat de *sufulcă* (suflecă)] cu următoarele **v a r i a n t e f o r m a l e și c o m p l e t ă r i :** *sulvulc aluatu* (109), *îl suvulcă* (98), *ȳo* ~ [pâinea] (94), *suovîlcă*

t'ita (140), *sovîlc*^u (136), *îl suvolc*, *o suvâlcă* (158), *o suvîlc*, cu următoarea lămurire dată de subiect: «ascund mărginile [aluatului] dedesubt ca și la răsfrântul mâneii» (831); cu trecerea des întâlnită a lui *-c* (final) în *-g*: *uo suovulg*, dar *să suovulcê* (125); și cu anticiparea lui *l* din silaba următoare, poate printr'o asociație de idei cu «sul»: *uo subvulc* (231).

Răspândirea: Continuă, în spre Nord, aria lui *sovâlta* astfel: în Hunedoara, la Livezeni (831) și Orăștie (109), în Munții Apuseni (94, 98), la Sibiu (125), lângă Alba-Iulia (136), lângă Blaj (140), Sighișoara (158) și până aproape de Târgu-Mureș (231).

vârcălu (cf. germ. *wirken*), cu formele: *îău vîrcălu*^u (103), *uo vîrcălu*ⁱ (96).

vârcoli (< bulg. *vûrgaljamû*; cf. și bulg. *vûrkolest* «rotund», ap. I. A. Candrea, *Dicț. l. române*, în *Dicț. enc. «Cartea Românească»*), odată, sub forma *vîrcolêsc* «pita» (200).

virglu, termen întrebuințat înainte de Unire. Subiectul declară că *virgluim pîta* «am zis la Nemți»; astăzi însă se zice *lucrăm pîtă* s. *fas'em pîta* (26).

zoli, sub formele: *uo zolim*, *îău uo zolêsc*^u (772).

În dial. aromân această operație se numește: *disfindziri* (*disfingu*, *disfîmșu*, *disfîmtu*) «a tăia aluatul în bucăți de pâne» (I. Dalametra, *Dicț. macedo-român*, Buc., 1906, cf. și G. Pascu, *Dicț. étym. macédoroumain*, I, s. v. *difindzire* < lat. *defingere* «façonner, donner la forme»). CDDE., nr. 499, admite pe lat. *disfingere* (Papa-hagi, *ŷb. XII*, 102), iar REW., nr. 3313, îl grupează la lat. *fingere*.

Sunt deci 33 de verbe care exprimă ideea de «a soage», unele din ele cu o arie foarte redusă.

Dintre acestea ocupă un teritor mai însemnat: *soage*, *aduna*, *frământa*, *suvolta*, *diurui* și *suci*.

Aria lui *soage* (și *asoage*, *soga*, *sogi*) se întinde la Nord-Vest de o linie imaginară care ar pleca dela Stamora-Germană, din frontiera Banatului cu Jugoslavia, la Lugoj—Deva, de aici pe valea Mureșului până la Târgu-Mureș, apoi până la Miercurea-Ciucului și de aici pe vechea frontieră a Ardealului și a Moldovei, cuprinzând toată Bucovina. De sigur aria lui se întinde și în Moldova, întâlnindu-se undeva cu aria lui *aduna*, cuvânt caracteristic Basarabiei.

Dacă *soage* pe această arie este în regres sau în progres, e greu s'o spunem. Constatăm însă că în punctul 100, de lângă Abrud, *soage* este înconjurat de cuvintele: *suulca* (98), *vârcăluș* (96), *suulca* (94), *vârcăluș*^u (103), *sovîlc*^u (103), *solzâsc* (138). Pentru regresul ei militează punctul 567, în care, la întrebarea 775, subiectul a răspuns: *sog*, *am sopt*, dar la întreb. 1847: *sovîlc*, *am sovîlcat o*, *am sopt o*. Dacă din partea aceasta *soage* este amenințat să fie dislocat de *suwâlcă*, în Nord, în Maramureș, el este însă înlocuit prin *povălui*, în punctele 352 și 354.

În afară de această arie, *soage* se mai întâlnește în sudul Basarabiei (p. 667), sub forma *sușăsc*, iar în punct. 645, *șușește*. În întâiul punct nu avem a face cu un *soage* băștinaș, fiindcă în tradiția satului se spune că Românii de aici au venit în veacurile trecute din jud. Hotin. De sigur ei au trebuit să vină dintr'o regiune unde exista *soage*. Din acest fapt reținem două constatări importante: a) materialul atlasului va demonstra și deplasări de populație, coroborând datele istorice; b) un cuvânt izolat, într'o arie periferică, nu reprezintă totdeauna un rest dintr'o arie veche. În *șușește* (p. 645) probabil că trebuie să recunoaștem pe un *soșesc*, influențat de verbul *sucesc*. Nici locuitorii acestui sat nu sunt autohtoni, ci veniți într'o epocă relativ mai nouă. Și astăzi există în sat urmele unui cimitir tătăresc.

Pe teritoriul fixat pentru *soage*, se remarcă o regiune nordică (delimitată la *asoga*), în care el a primit un *a* protetic (mai curând din adăugarea prepoziției infinitivale), devenind *asog*. Acest *a* a fost considerat de subiectele vorbitoare ca un fel de prefix, de aceea la limita ariilor *sog*—*asog* s'a putut naște și un *însog*, ca în punctul 259; sau *însolg* (80) la limita ariei *sog* cu *solg* (*zolg*), la întrebarea 1847.

Soage, la limita ariei sale, a influențat cuvintele cu care s'a întâlnit sau a primit influențe din partea acestor sinonime semantice. Pentru cazul întâiu menționăm pe *solg* (*zolg*), care se întâlnește în nordul Mureșului, pe lângă Arad (aria este fixată la *solga*). Unui vechiu **solb* (< lat. *solvere*), *soage* i-a schimbat structura fonetică, prefăcând pe *b* în *g*. Pentru cazul al doilea avem pe *suc*, tot aproape de limita ariei lui *sog*, în care trebuie să vedem un prezent nou dela *suga* sau *sugi*, modificat în consonantism sub influența

lui *suc* (pentru *sucesc*). Același fenomen cred că-l întâlnim și în *sucăsc* (395) din Bucovina, mai ales că acest cuvânt se întâlnește în mijlocul ariei lui *sogesc*. Asupra lui *soage* a influențat, tot în Bucovina, un alt cuvânt, pe care nu-l cunoaștem, prefăcându-l în *soložăsc* (385).

Interesant mai este faptul că *sog* păstrează, ca și *frământ*, *județ*, etc., pe *u* final, confirmând aria de păstrare a acestui sunet, pe care am fixat-o la cuvântul *județ*.

Soage, părăsind domeniul său semantic — fiind înlocuit de *frământă* —, din cauze pe care nu le cunoaștem, a trecut într'unul « înrudit », însă el și-a mai păstrat o parte din semantismul său vechiu, căci atunci când se « soage » aluatul, el se « frământă » puțin pe masă. Ca un indiciu, poate fi considerat răspunsul din 348, unde se zice că se « soage pânea » atunci « când se frământă » mai mult. *Soage* păstrează și ceva din sensul lui *frământa* (lat. fragmentare), căci *sogitul* implică și ruperea aluatului în bucăți de forma unei pâni. Acest sens este mai bine păstrat în explicația « melițez, frământ (pâne), frec mărunț » pe care o dă dicționarul lui Bobb lui *asogà* (cf. Hasdeu, EtMR., p. 1873 și S. Pușcariu, ZRPh., XXXIII, p. 233).

Avem deci un interesant caz de « suprapunere semantică »:

<i>f r ă m â n t ă</i>	= « sfărâmiți, zdrobi », devine
<i>frământă</i>	= franc. <i>pétrir</i> dar și « zdrobi »
iar : <i>soage</i>	= franc. <i>pétrir</i> , devine
<i>soage</i>	= « a da formă aluatului », dar și « a zdrobi », « melița ».

Dislocarea reciprocă a celor două cuvinte s'a făcut cu pierderi semantice din partea amândurora.

Soarta lat. *subigere*, sub raport inter-romanic, apare astfel: în limba poporului roman el a înlocuit pe *depsere*; în România s'a păstrat, cu sensul de « pétrir » nu mai în portugheză și spaniolă și, în parte, în sardă. Inovația semantică (de a da pe masă aluatului forma pâinii) s'a întâmplat numai în dacoromână și, în parte, în sardă. Situația periferică a lui *subigere*, confirmă părerea lui M. Bartoli că ariile periferice sunt, în multe cazuri, mai conservative (*Introduzione alla Neolinguistica*, Geneva, 1925).

Din viața lui *soage*, din punct de vedere al metodei într'o anchetă dialectală, reținem că nu se poate spune nimic a priori despre un cuvânt din chestionar. Dacă anchetorii ALR.-ului ar fi trecut cu vederea această întrebare, n'am fi putut cunoaște interesanta viață a lat. *subigere* în dacoromână. Se pare că acesta e cazul în AIS.

În legătură cu celelalte verbe care exprimă ideea de « a soage » adăugăm următoarele :

Adună, este caracteristic Basarabiei, unde se găsește singur. Abia în Nord, la întâlnirea cu Bucovina și Moldova, se ivesc verbele *frământa*, *boți* și *fațe t'itf*. Graiul Românilor de pe malul stâng al Nistrului (din USSR.), de data aceasta, merge mână în mână cu Basarabia ¹⁾. Dacă *adună* se întâlnește pe malul Prutului, probabil că aria lui (cu accepțiunea de « a soage ») se întinde și în Moldova.

Frământă, are o arie mai unitară numai în sudul Banatului; în colo, tot în Banat, este întrerupt de ariile *suc*, *lucru pita*, *o făcut-o*, ceea ce indică o arie odinioară unitară. Dacă mai adăugăm pe *frământa* din Secuime (p. 186) și din jud. Hotin (401), avem dreptul și mai mult să credem că odată aria acestuia a cuprins un teritoriu mai însemnat.

Împotriva lui *suvoltă* (*sovoltă*, *suholtă*, etc.), a cărui arie pare că vine din Muntenia și Oltenia, — și urcă în Ardeal până la Târgu-Mureș, Abrud, Deva și Petroșani —, luptă mai multe cuvinte :

Subt influența lui *moldă* , avem *somold* (129) și *suvold* (131); subt a lui *sifulca* : *suvulcă* (94, 98, 831, 109, etc., v. *suvulcă*). Se întâlnește apoi înconjurat de verbele : *săvăi* (170), *învăli* (180), *zoli* (772), *frământa* (186), *sovârzi* (166), *sivili* (160), *sovâlsi* (164), *sobolzi* (156), *solzi* (138, 150), *soga* (100), *vârcălui* (103), *diurui* (107). Cu toate acestea, el este în progres față de aria lui *soage* (v. acest cuvânt, în p. 576). Care dintre aceste arii e mai veche, care este succesiunea în suprapunerea acestor cuvinte, nu putem spune. Dacă aria lui *suvolta* se întinde și în Muntenia și Oltenia (cum ar părea după *suvoalbe* « rouler, remuer, fouiller » din CDDE.,

¹⁾ Altădată nu, de ex. la verbul *uita*, pers. 1 sg. indic. este *uit*, în Basarabia, pe când la Transnistrieni (p. 476): *uit*, *uț*, *uță*, cu accentul vechiu, caz unic n cele 164 sate anchetate până acum, etc.

nr. 793, semnalat din Dolj, Romanați, Muscel), atunci, în Ardeal, originea lui munteano-oltenească ar fi aproape sigură. Fiind vorba de un cuvânt specific felului de a face pâine — unde o călătorie a lui pare puțin probabilă — întinderea lui în Ardeal s'ar putea explica prin legături mai intense între Sud-Estul Ardealului și Vechiul Regat sau prin imigrări. Aserțiunea pare cutezătoare, cu toate acestea credem că nu ne aflăm în fața întâiului caz (sate din Bucovina, ca Vatra-Moldoviții, Ciudei, Șcheia au fonetism și cuvinte caracteristice numai în nordul Ardealului) și că hărțile ALR.-ului ne vor aduce, și în această privință, surprinzătoare constatări. Privind harta lui *soage* rămâi nedumerit de ce acesta coboară din spre nord până în Valea Mureșului și de ce *svoltă* urcă numai până în Valea Mureșului.

Diurul, se întâlnește numai în Hunedoara, unde se pare că a acoperit aria lui *svulca*.

Suei, cu aria lui în Banat și, rar, în Bucovina și Basarabia, pare că s'a suprapus peste aria lui *sog*, devenit *sug*.

Mai sânt interesante cuvintele: *mormăi* (p. 835), *gogoli* (p. 122) și *zoli* (p. 772) semnalate n u m a i din satele din șirul sudic al Carpaților, care au legături cu cele din Oltenia și Muntenia.

SEVER POP

LOCALITĂȚILE ANCHETATE DE SEVER POP ¹⁾

1/67 Jupalnic (Severin)	45/60 Bucovăț (Timiș)
5/68 Bârzasca (Caraș)	51/107 Semlac (Arad)
9/69 Cărbunari (Caraș)	56/105 Arad, sub. Micălaca
12/71 Borloveni V. (Caraș)	59/33 Șimandul de S. (Arad)
18/66 Cornereva (Severin)	61/110 Belu (Bihor)
24/70 Maidan (Caraș)	63/108 Agrigiu (Arad)
26/93 Măru (Severin)	65/109 Almaș (Arad)
28/63 Călnic (Caraș)	69/106 Șiștarovăț (Timiș)
30/62 Ferendia (Timiș)	75/112 Răchita (Severin)
35/61 Banloc (Timiș)	77/64 Vermeș (Caraș)
40/59 Checea rom. (Timiș)	79/65 Jdjoara (Severin)

¹⁾ Primul număr reprezintă numărul cartografic, iar al doilea ordinea în care s'a anchetat, păstrându-se principiul de a se aduna materialul în zig-zag. În parantez este trecut județul, iar la orașe, mahalaua în care s'a făcut ancheta.

85/111	Lăpușul de S (Hunedoara)	231/56	Lăurenii (Mureș)
87/113	Săvârșin (Arad)	243/55	Râciu (Mureș)
80/115	Câmp (Bihor)	247/41	Mociu (Cluj)
90/94	Prăvălenii (Hunedoara)	249/98	Buru (Turda)
93/89	Arieșeni (Turda)	251/39	Feleac (Cluj)
94/42	Avram Iancu (Turda)	255/7	Fundătura (Someș)
96/38	Certeze (Turda)	257/51	Olpret (Someș)
98/97	Sălcuia de J (Turda)	259/4	Corvinești (Năsăud)
100/87	Mogoș (Alba)	268/3	Năsăud
103/88	După Piatră (Hunedoara)	266/50	Ciceu Giurgești (Someș)
107/46	Vețel (Hunedoara)	269/5	Târlișua (Someș)
109/49	Orăștie	270/6	Vima Mare (Someș)
112/47	Hunedoara (Zlaști)	273/10	Ciocmani (Sălaj)
116/92	Ștei (Hunedoara)	278/35	Supurul de Jos (Sălaj)
118/46	Pui (Hunedoara)	280/9	Moigrad (Sălaj)
122/22	Boița (Sibiu)	283/8	Strâmba (Sălaj)
125/21	Sibiul (Măiereni)	285/37	Bucium (Sălaj)
129/23	Aciliu (Sibiu)	289/43	Someșul cald (Cluj)
131/24	Răhău (Alba)	290/102	Săcuiău (Cluj)
136/100	Micești (Alba)	295/104	Vad (Bihor)
138/99	Ciunbrudiu (Alba)	298/101	Coznicu (Sălaj)
140/25	Bua (Târnava Mică)	302/103	Brusturi (Bihor)
144/57	Mediaș	305/116	Ceica (Bihor)
148/96	Lechința (Mureș)	308/144	Meziad (Bihor)
150/95	Șoimuș (Târnava Mică)	315/32	Ciumeghii (Bihor)
156/58	Daneș (Târnava Mare)	320/34	Nojorid (Bihor)
158/86	Mihailu Viteazu (Târn. Mare)	333/36	Pișcolt (Satu Mare)
160/85	Ighiușul rom (Târn. Mare)	335/31	Doba (Satu Mare)
164/78	Fântâna (Târnava Mare)	337/29	Asuajul de Sus (Sălaj)
166/83	Calbor (Făgăraș)	339/30	Valea Vinului (Satu Mare)
170/81	Streza Cârțișoara (Făgăraș)	341/14	Racșa (Satu Mare)
174/82	Breaza (Făgăraș)	343/13	Cămărzana (Satu Mare)
178/84	Șinca Nouă (Făgăraș)	345/15	Moșeni (Satu Mare)
180/75	Brașov (Șcheii)	347/2	Ieud (Maramureș)
186/77	Intorsura Buzăului (Brașov)	348/1	Pătrova (Maramureș)
190/80	Arini (Trei Scaune)	350/12	Budești (Maramureș)
200/76	Mărtănuș (Trei Scaune)	351/40	Berbești (Maramureș)
214/121	Păltiniș (Câmpulung)	352/17	Apșa de Jos (Cehoslov)
215/44	Șanț (Năsăud)	354/16	Iapa (Maramureș)
217/19	Poiana-Ilvei (Năsăud)	355/28	Firiza de Sus (Satu Mare)
219/18	Mureșeni B. (Năsăud)	357/27	Berința (Satu Mare)
223/20	Șieuț (Năsăud)	359/26	Lăpuș (Someș)
227/53	Stânceni (Mureș)	360/45	Romuli (Năsăud)
229/54	Hodac (Mureș)	361/11	Borșa (Maramureș)

370/123	Pojorâta (Câmpulung)	476/142	Nezavertailovka (Tiraspol, Rusia)
375/122	Vatra-Moldoviței (Câmpulung)	480/149	Cașcalia (Tighina)
378/124	Capu-Codrului (Câmpulung)	486/147	Gura-Galbenă (Tighina)
381/125	Șcheia (Suceava)	492/152	Vornicenii (Lăpușna)
385/119	Volovăț (Rădăuți)	498/151	Leușeni (Orhei)
388/126	Straja (Rădăuți)	502/155	Cornești (Bălți)
391/118	Ciudei (Storojineț)	571/52	Corbu (Mureș)
392/120	Tereblecea-Veche (Rădăuți)	573/72	Bicazul-Ardelean (Ciuc)
395/127	Broscăuții-Vechi (Storojineț)	576/73	Voșlăbenii (Ciuc)
397/117	Cernăuți (Roșca)	578/74	Gimeș-Făget (Ciuc)
398/164	Colincăuți (Hotin)	631/132	Coculia (Cahul)
400/163	Tărăsăuți (Hotin)	632/131	Gotești (Cahul)
401/162	Larga (Hotin)	637/135	Cahul
403/161	Clocușna (Hotin)	645/130	Aluatu (Cahul)
428/158	Hâjdieni (Bălți)	647/139	Valea Perjii Veche (Tighina)
434/154	Sângerei (Bălți)	652/148	Sadacția (Tighina)
436/160	Nădușita (Soroca)	658/140	Frumușica Veche (Tighina)
440/159	Plop (Soroca)	660/136	Gura Roșie (Cetatea Albă)
445/156	Cosăuți (Soroca)	665/137	Satu-Nou (Cetatea Albă)
451/157	Cuhurești de Sus (Soroca)	667/134	Borisofca (Ismail)
454/141	Stroiești (Kamka, Rusia)	669/138	Tașlâc (Cetatea Albă)
456/150	Cuizovca (Orhei)	672/133	Ceamășir (Ismail)
458/144	Jura (Balta, Rusia)	680/128	Babele (Ismail)
461/153	Persecina (Orhei)	691/129	Giurgulești (Ismail)
464/143	Butur (Tiraspol, Rusia)	772/79	Fundata (Brașov)
467/145	Ialovenii (Lăpușna)	831/90	Lîzeveni (Hunedoara)
470/146	Chuțcanii (Lăpușna)	835/91	Câmpu lui Neag (Hunedoara)

4. MÂNĂ cu pluralul¹⁾.

Întrebarea MÂNĂ (chestiunea 361 din chestionarul normal și 2158 din chestionarul dezvoltat) a fost chestionată prin gest de amândoi anchetorii: Pop arătând dela încheietură în jos (franc. « main ») iar Petrovici, dela umăr în jos (franc. « bras »).

Materialul celor două anchete s'a cartografiat împreună pe două hărți, una pentru singular și una pentru plural. Din acestea publicăm numai cea a pluralului.

¹⁾ Asupra pluralului MÂNI am publicat un articol sumar în revista «*Țara Bârsei*» Nr. 3 din 1933 sub titlul «*O hartă a graului*». Tot acolo a apărut și harta MÂNI, alăturată articolului de față